LAPS/159/2025, 11.11.2025

Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta

Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunta torstai 13.11.2025 klo 10.00 / HE 131/2025 vp / Lausuntopyyntö

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esityksen sisältöä yleissopimuksen näkökulmasta.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Hallituksen esityksen lapsivaikutusten arviointi osoittaa, että ehdotuksilla on vain negatiivisia vaikutuksia lapsiin.
- Alkoholilainsäädäntöön ei tulisi tehdä muutoksia, jotka vaarantavat nuorten alkoholinkäytön pitkän aikavälin myönteisen kehityksen ja johtavat siihen, että alkoholin käyttö lisääntyy lapsiperheissä.
- Alkoholin saatavuuden edelleen helpottaminen niin, että aiemmin tehtyjen alkoholilain säännösmuutosten vaikutukset perheisiin ja lapsiin eivät ole vielä tosiasiallisesti nähtävissä, on eduskunnan muutosten vaikutuksia koskevan seurantavaatimuksen näkökulmasta kyseenalaista.
- Lapsiasiavaltuutettu pitää erityisen moitittavana, että markkinoiden ja kilpailun edistäminen asetetaan selkeästi lapsen edun edelle.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi alkoholilakia siten, että alkoholiyhtiö Alko Oy:lle sekä toimijoille, joilla on alkoholijuomien vähittäismyyntilupa, mahdollistettaisiin

alkoholijuomien verkkokauppa sekä muut jakeluun ja noutoon perustuvat vähittäismyyntitavat, kuten alkoholijuomien toimitus. Lakiin lisättäisiin myös alkoholijuomien rajat ylittävää etämyyntiä koskevat säännökset.

Lapsiasiavaltuutettu ei kannata ehdotettuja säännösmuutoksia

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että alkoholilainsäädäntöön ei tulisi tehdä muutoksia, jotka vaarantavat nuorten alkoholinkäytön pitkän aikavälin myönteisen kehityksen ja voivat johtaa siihen, että alkoholin käyttö lisääntyy lapsiperheissä. Panimoliitto ja Suomen Alkoholijuomakauppayhdistys uutisoivat viime viikolla, että alkoholin kokonaiskulutuksen arvioinnin tapa vaikuttaa siitä saataviin tuloksiin, ja että alkoholin kokonaiskulutus olisi Suomessa mahdollisesti huomattavasti arvioitua suurempaa.[1] Vaikka alkoholin kokonaiskulutuskin olisikin jatkanut vähenemistään, kuten vuoden 2024 tilastot osoittavat, on varsin todennäköistä, että alkoholin saatavuuden helpottamiseen johtavat muutokset heikentävät erityisesti niiden lasten asemaa ja hyvinvointia, jotka jo nykyisellään elävät perheissä, joissa vanhemmilla on päihdeongelma tai joilla päihteiden käyttö voidaan luokitella riskikäytöksi. Tämä riski tunnistetaan myös hallituksen esityksessä, jonka lapsivaikutusten arviointi osoittaa ehdotuksilla olevan vain negatiivisia vaikutuksia lapsiin.

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että alkoholilainsäädäntöön kesällä 2024 tehtyjen muutosten vaikutukset lapsiin ja lapsiperheisiin arvioitiin nyt käsillä olevan hallituksen esityksen sisältämien arvioiden kanssa samansuuntaisesti yksinomaa haitallisiksi. Tuolloin sallittiin aikaisempaa väkevämpien alkoholijuomien myynti vähittäismyyntipaikoissa. Eduskunta edellytti muutosta hyväksyessään, että valtioneuvosto seuraa alkoholilain muutoksista aiheutuvia vaikutuksia erityisesti perheisiin ja lapsiin sekä alkoholikuolleisuuteen ja ryhtyy tarvittaessa havaittujen ongelmien korjaamiseen sosiaali- ja terveyspolitiikan sekä veropolitiikan keinoin.[2]

Vuonna 2024 tehdyt muutokset ovat olleet voimassa vasta reilun vuoden ajan, joten vaikutusten toteamiseen tarvittavaa tutkittua tietoa ei ole vielä ainakaan riittävästi saatavilla. Siksi eduskunnan edellyttämää seurantaakaan ei ole ollut mahdollista juurikaan tehdä. Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää kuitenkin huomiota käsillä olevan hallituksen esityksen ja kesällä 2024 tehtyjen muutosten arvioituihin yhteisvaikutuksiin. Hallituksen esityksen mukaan (s. 134) yhteisvaikutusten ei voida arvioida muodostuvan kohtuuttomiksi lapsille ja lapsiperheille. Hallituksen esityksessä myös todetaan (kohta 4.2.1. Yleistä, s. 42), että kyseisillä esityksillä on yhteisvaikutuksia vain monopolin alaan, Alkon aseman oikeutukseen ja Alkon myyntiin. Muilta

osin yhteisvaikutuksia ei todennäköisesti ainakaan merkittävästi olisi. Hallituksen esityksessä kohdassa ”Vaikutukset lapsiin ja nuoriin” (s. 55–57) ei oteta millään tavoin kantaa kyseisten esitysten yhteisvaikutuksiin. Toteamus siitä, että ”muita” yhteisvaikutuksia ei merkittävästi olisi, on jokseenkin hämmentävä, kun molempien esitysten sisältämät lapsivaikutusten arvioinnit kuitenkin osoittavat varsin selkeitä ja vakaviakin negatiivisia vaikutuksia lapsiin ja lapsiperheisiin.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että alkoholin saatavuuden edelleen helpottaminen ilman, että aiemman lakimuutoksen vaikutukset perheisiin ja lapsiin ovat tosiasiallisesti nähtävissä, on kyseenalaista eduskunnan kirjaaman vaatimuksen näkökulmasta.

Lapsen etu ja lapsen oikeus erityiseen suojeluun vaarantuvat

Lapsiasiavaltuutettu toistaa jälleen kerran, että julkisella vallalla on perus- ja ihmisoikeuksiin perustuva velvollisuus suojella lapsia kaikilta heidän fyysistä ja psyykkistä hyvinvointiaan uhkaavilta tekijöiltä. Perustuslain 19.3 §:n mukaan julkisen vallan on edistettävä väestön terveyttä ja tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Jokaisella lapsella on oikeus erityiseen suojeluun (LOS 3 artikla 2. kohta). Alkoholin käytöllä, erityisesti sen ongelmakäytöllä, on erittäin haitallisia sekä suoria (lasten ja nuorten oma alkoholinkäyttö) että välillisiä (raskaana olevien henkilöiden, lasten vanhempien tai muiden läheisten ongelmallinen alkoholin käyttö) vaikutuksia lapsen hyvinvoinnille. Alkoholin saatavuuden lisääminen ja helpottaminen uhkaa erityisesti lapsen oikeutta kehitykseen (LOS 6 artikla), terveyteen (LOS 24 artikla) sekä suojeluun kaikenlaiselta kaltoinkohtelulta (LOS 19 artikla).

On hyvin lyhytnäköistä helpottaa alkoholin saatavuutta ja sitä kautta mahdollisesti myös lisätä alkoholin kulutusta, kun tiedetään millaisia ongelmia ja kustannuksia päihdeongelmista seuraa lapsiperheille ja koko yhteiskunnalle. Vanhemman vakava päihdeongelma lisää pienten lasten tapaturmien, sairaalahoitojen ja psyykkisen kehityksen häiriöiden riskiä. Vanhempien alkoholinkäyttö vaikuttaa merkittävästi lastensuojelutapausten määrään.[3] Alkoholin käytöstä aiheutuvat kustannukset terveydenhuollossa olivat, laskentatavasta riippuen, 648–1 141 miljoonaa euroa vuonna 2021.[4]

Alkoholilain (1102/2017, 1 §) tarkoituksena on vähentää alkoholipitoisten aineiden kulutusta rajoittamalla ja valvomalla niihin liittyvää elinkeinotoimintaa alkoholin käyttäjilleen, muille ihmisille ja koko yhteiskunnalle aiheuttamien haittojen ehkäisemiseksi. Alkoholin kulutuksen

pitkään jatkunut vähentyminen sekä yleisellä tasolla että alaikäisten piirissä on kiistämättä myönteinen kehityssuunta. Myönteisestä kehityksestä huolimatta Suomessa on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2024 julkaiseman rekisteritutkimuksen mukaan noin 89 000 alaikäistä lasta (8,7 % alle 18-vuotiaista), joiden toisella tai molemmilla biologisilla vanhemmilla on jossain vaiheessa ennen lapsen täysi-ikäisyyttä vakava päihdeongelma. Ainakin 42 000 lasta (4 % alle 18-vuotiasta) elää perheissä, joilla päihdeongelma on ajankohtainen. Noin 53 000 lapsen jommallakummalla vanhemmalla on vakava alkoholiongelma ilman huumeongelmaa, 10 000 lapsen vanhemmalla on huumeongelma ilman alkoholiongelmaa ja 26 000 lapsen vanhemmalla sekä alkoholi- että huumeongelma jossain vaiheessa ennen lapsen täysi-ikäisyyttä. Edellisessä vastaavassa vuonna 2015 julkaistussa tutkimuksessa arvioitiin, että 65 000–70 000 lapsen elinaikana hänen toisella tai molemmilla vanhemmilla oli ollut vakava päihdeongelma. Päihdeongelmaan liittyvistä rekisterimerkinnöistä valtaosassa on kyse kokonaan tai osin alkoholiongelmasta.[5]

Vanhempien päihdeongelmista kärsivien lasten määrä näyttäisi siis lisääntyvän, vaikka alkoholin kokonaiskulutus on vähentynyt vuodesta 2007 alkaen. Kuten hallituksen esityksessäkin todetaan, siinä esitetyissä luvuissa ovat mukana vain vakavat päihdeongelmat ja tosiasiassa päihdeongelmista kärsivien vanhempien kanssa elävien lasten lukumäärä on selvästi suurempi. Esitettyjen lakimuutosten arvioidaan lisäävän alkoholin kulutusta erityisesti kotiolosuhteissa. (HE, s. 55–56.)

Hallitusohjelman mukaan alkoholipolitiikkaa halutaan kehittää ”vastuullisesti eurooppalaiseen suuntaan”.[6] Hallituksen esityksen mukaan tavoitteena on reilun ja avoimen kilpailun edistäminen. Kyse on siis siitä, että alkoholin saatavuutta halutaan lisätä. Tämä tavoite on selkeästi ristiriitainen alkoholilain 1 §:ssä julkilausutun tarkoituksen – alkoholipitoisten aineiden kulutuksen vähentäminen – kanssa. Reilun ja avoimen kilpailun edistäminen on sinänsä ymmärrettävä tavoite, mutta se ei ole hyväksyttävä tavoite, jos siihen pääsemiseksi tarvittavat toimet vaarantavat lapsen edun toteutumisen.

> YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3.1 artiklan mukaan kaikissa lapsia koskevissa toimissa on ensisijaisena harkintaperusteena oltava lapsen etu. Sopimuksen täytäntöönpanoa ja toteutumista valvovan YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan kyseessä on valtiota koskeva vahva oikeudellinen velvollisuus, eikä valtio voi käyttää harkintaa sen suhteen, arvioidaanko lapsen etua ja annetaanko sille asianmukainen painoarvo ensisijaisesti huomioitavana seikkana kaikissa

> toteutettavissa lapsia koskevissa toimissa. Vaikka aina lapsen etu ei mene kaikkien muiden etujen tai yleisen edun edelle, olisi siitä huolimatta löydettävä ratkaisu, jossa vastakkain olevat edut pyritään tasapainottamaan ja löytämään sovitteluratkaisu. YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen edun ja muiden etujen tai yleisen edun välisessä ristiriitatilanteessa ”lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon tarkoittaa, että lapsen edulla on korkeampi prioriteetti eikä se ole pelkästään yksi monista huomioon otettavista seikoista. Tästä syystä lasta parhaiten palvelevalle näkökulmalle on annettava enemmän painoarvoa”.[7]

Lainvalmistelussa tehtävällä lapsivaikutusten arvioinnilla pyritään löytämään ne lainsäädännölliset ratkaisut, jotka parhaimmin toteuttavat lapsen etua. Käsillä olevassa hallituksen esityksessä kuvatut vaikutukset lapsiin ja lapsiperheisiin ovat yksiselitteisesti negatiivisia. Esityksestä ei käy ilmi, kuinka lapsen etua on tarkasteltu ja arvioitu ja mikä painoarvo sille on annettu sääntelyvaihtoehdosta päätettäessä.[8] Lopputulemasta on helppo todeta, että muutokset eivät ole lapsen edun mukaisia. Erityisen huolestuttavaa on, että muutosten arvioidaan heikentävän jo valmiiksi heikossa asemassa olevien lasten tilannetta. Pidämme erityisen moitittavana sitä, että hallituksen esitys on annettu täysin tietoisena siitä, että sillä on yksinomaa haitallisia vaikutuksia lapsiin ja lapsiperheisiin.

Kommentteja säännösehdotuksista

Lapsiasiavaltuutettu ottaa seuraavassa kantaa keinoihin, joilla hallituksen esityksen mukaan pyritään vähentämään alkoholin etä- ja toimitusmyynnistä seuraavia haitallisia vaikutuksia, Ehdotetut rajoitukset ovat hyvin samankaltaisia kuin vähittäismyynnissäkin.

Lapsiasiavaltuutettu pitää toimituslupaa ja toimituspassia koskevia säännöksiä tarpeellisina, jos alkoholijuomien etä- ja toimitusmyynti sallitaan. Hallituksen esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa on tunnistettu (s. 109), että alkoholijuomien toimittajat voivat kohdata haastavia tilanteita alkoholijuomia toimittaessaan ja näissä tilanteissa voi olla hankalampi kieltäytyä luovuttamasta juomia esimerkiksi alaikäiselle tai päihtyneelle. Toimituspassi nähdään siksi tarpeelliseksi. Alkoholijuomien toimittajien koulutus on tärkeää, mutta siitä huolimatta eteen tulee käytännössä vaikeita tilanteita. On ilmeistä, että ikärajavalvontaa ja esimerkiksi päihtymystilan arviointia on huomattavasti vaikeampaa tehdä yksityisasunnon ovella kuin

vähittäismyyntipaikoissa, joten todennäköisesti alkoholijuomia luovutetaan useammin toimitustilanteissa, vaikka sille olisikin laissa säädetty este.

Haitallisia vaikutuksia estämään hallituksen esityksessä ehdotetaan toimitusten kelloaikarajoituksista. Kelloaikarajoitukset todennäköisesti vähentävät pikatilauksia jossain määrin, mutta alkoholin kuluttajat myös osaavat ennakoida tulevaa tarvetta ja tilaavat toimituksen ennen klo 21. Kelloaikarajoitukset ovat tuttuja jo vähittäismyyntipaikoista, joten niiden noudattaminen ei välttämättä muodostu useinkaan esteeksi alkoholijuomien tilaamiselle. On myös mahdollista, että kelloaikarajoituksia ennakoidaan ja kotiin tilataan kerralla suurempia määriä kuin ostettaisiin vähittäismyynnistä.

Alkoholia ei saa toimittaa alle 18-vuotille ja väkevien alkoholijuomien osalta ikäraja on 20 vuotta (37 § 1 ja 2 momentti). Alkoholijuoman toimituksen vastaanottaja on velvollinen vaadittaessa todistamaan ikänsä alkoholijuoman toimittajalle (40 § 2 momentti). Säännöskohtaisten perustelujen mukaan iän todistaminen olisi tarpeen erityisesti tilanteissa, joissa alkoholijuoman vastaanottaja on nuori. Kyse on alkoholijuomien toimittajan omasta arviosta. Lapsiasiavaltuutettu pitää ikärajavalvontaa ja niiden noudattamista ehdottoman välttämättömänä. On kuitenkin tunnustettava, kuten jo edelläkin todettiin, että alkoholin toimittajan voi olla vaikea arvioida vastaanottajan ikää usein nopeissa ja kiireisissä toimitustilanteissa. Tilanne esimerkiksi kotiovella on selkeästi erilainen kuin vähittäismyyntipaikoissa, joissa on mahdollisuus tarkkailla ostajaa ehkä pidemmän aikaa, hyvissä valaistusolosuhteissa ja kokonaisvaltaisemmin, mahdollisesti myös kollegoilta saatavaan tukeen nojaten.

Ehdotetun 37 § 1 momentin mukaan alkoholijuomia ei saa toimittaa myöskään silloin, jos vastaanottajan päihtymys on selvästi havaittavissa tai hän käyttäytyy häiritsevästi tai jos on perusteltu syy olettaa alkoholijuoman luvatonta luovuttamista tai välittämistä. Päihtymystilan tai häiriökäyttäytymisen arviointi kotiovella on vaikea, ellei mahdoton, tehtävä, kun luovuttaja ei välttämättä voi seurata vastaanottajan kävelyä tai muuta liikkumista ja sananvaihtokin voi olla hyvin vähäistä. Yhtä lailla sen arviointi, onko asunnossa (tai muussa luovutuspaikassa) muita henkilöitä, joille alkoholijuomia luovutetaan tai välitetään luvattomasti, on monissa tilanteissa mahdotonta. Näin on toki vähittäismyyntitilanteissakin.

Yhteenvetona voidaan todeta, että esitetyt rajoitukset ja valvontaa koskevat säännösehdotukset ovat tarpeellisia, jos alkoholijuomien etä- ja toimitusmyynti sallitaan. Lapsiasiavaltuutetun arvion mukaan rajoitusten noudattaminen toimitustilanteissa on usein vaikeaa ja niiden noudattamatta

jättäminen tulee mahdollisesti olemaan yleisempää kuin vähittäismyyntipaikoissa, Näin ollen rajoitusten toimivuutta lasten suojaamiseksi ei ole syytä korostaa. Hallituksen esityksessäkin esitettyjen lapsiin ja lapsiperheisiin kohdistuvien negatiivisten vaikutusten realisoitumiseen tulevaisuudessa on syytä suhtautua vakavasti. Lapsiasiavaltuutettu pitää erityisen moitittavana, että markkinoiden ja kilpailun edistäminen asetetaan näin selkeästi lapsen edun edelle.

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa lopuksi ehdotetusta säännöksestä, jonka mukaan väkevän alkoholijuoman verkkomarkkinointi olisi sallittua sekä ETA-alueella että Suomessa. Tämäkin ehdotus on selkeästi lapsen edun vastainen, joka myös hallituksen esityksessä todetaan (s. 57): ”väkevien alkoholijuomien markkinoinnin salliminen verkkosivuilla ja sosiaalisessa mediassa voisi lisätä lasten ja nuorten altistumista alkoholimarkkinoinnille. Toimijat kehittävät jatkuvasti uusia markkinoinnin keinoja osana myynninedistämistoimiaan, johon internet ja sosiaalinen media tarjoavat uudenlaisia mahdollisuuksia.” Lapsiasiavaltuutettu katsoo ehdotuksen loukkaavan lapsen oikeutta suojeluun, sillä verkossa tapahtuva markkinointi kohdistuu hyvin vahvasti lapsiin. Lapset ja nuoret viettävät paljon aikaa sosiaalisessa mediassa ja lukevat muun muassa uutisia sekä katsovat esimerkiksi elokuvia ja muuta viihdettä verkossa. Televisio, radio sekä sanoma- ja aikakauslehdet, joissa markkinointi on kielletty, eivät nykypäivänä kuulu samassa määrin lasten ja nuorten arkeen.

Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että mikäli sosiaali- ja terveysvaliokunta hyväksyy hallituksen esityksen, valiokunta sisällyttää mietintöönsä lausumaehdotuksen, jonka mukaan valtioneuvoston on seurattava alkoholilain muutoksista aiheutuvia vaikutuksia erityisesti lapsiperheisiin, lapsiin ja nuoriin sekä alkoholikuolleisuuteen lain voimaantulosta alkaen ja ryhdyttävä tarvittaessa havaittujen ongelmien korjaamiseen sekä lainsäädännön että sosiaali- ja terveyspolitiikan ja veropolitiikan keinoin.

Jyväskylässä 11.11.2025

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
juristi

[1] Kyselyn yllätystulos: suomalaiset juovat alkoholia paljon luultua enemmän. Yle 6.11.2025. https://yle.fi/a/74-20192520

[2] EV 40/2024 vp – HE 7/2024 vp.

[3] Ks. esim. Holmila, M. ym. (2016). Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot - vanhemmat, lapset ja alkoholi. Teema 25/2016, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-738-1

[4] Alkoholin kustannukset terveydenhuollolle jopa 1,1 miljardia vuodessa. Lääkärilehti 21.8.2024. ww.laakarilehti.fi/e41545

[5] Raitasalo, K. (2024). Miten yleisiä perheiden päihdeongelmat ovat? Tutkimuksesta tiivisti 23/2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-313-3

[6] Vahva ja välittävä Suomi. Neuvottelutulos hallitusohjelmasta 16.6.2023.

[7] YK:n lapsen oikeuksien komitea (2013). Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta)*. CRC/C/GC/14. Epävirallinen suomennos verkossa https://lapsiasia.fi/yleiskommentit

[8] Ks. CRC/C/GC/14, kohdat 14 ja 31.